

Sygn. akt II PZ 34/17

POSTANOWIENIE

Dnia 22 lutego 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Bohdan Bieniek (przewodniczący)

SSN Halina Kiryło (sprawozdawca)

SSN Piotr Prusinowski

w sprawie z powództwa A. C.

przeciwko R. Polska Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w W., 3. W. Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością we W.

o odszkodowanie,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń

Spółecznych i Spraw Publicznych w dniu 22 lutego 2018 r.,

zażalenia powoda na postanowienie Sądu Rejonowego w W. z dnia 24 lutego 2017 r., sygn. akt VII P .../13,

odrzuca zażalenie.

UZASADNIENIE

Postanowieniem z dnia 24 lutego 2017 r. Sąd Rejonowy w W., w sprawie z powództwa A. C. przeciwko R. Polska Spółce z o.o. z siedzibą w W., 3 W. Spółce z o.o. z siedzibą we W. o odszkodowanie, odrzucił zażalenie powoda na postanowienie tego Sądu z dnia 24 czerwca 2016 r.

W uzasadnieniu Sąd Rejonowy wskazał, że postanowieniem z dnia 24 czerwca 2016 r. Sąd Rejonowy odrzucił zażalenie powoda na postanowienie z dnia 23 marca 2016 r., którym to postanowieniem Sąd utrzymał w mocy postanowienie referendarza sądowego w przedmiocie szczegółowego wyliczenia kosztów procesu. W dniu 26 lipca 2016 r. powód wniósł zażalenie na powyższe

postanowienie, dodatkowo w piśmie z dnia 16 grudnia 2016 r. precyzując, że kieruje je do Sądu Najwyższego.

Sąd Rejonowy powołując się na art. 394¹ § 1, § 1¹ i § 2 k.p.c. stwierdził, że zażalenie do Sądu Najwyższego przysługuje co do zasady na orzeczenia Sądu drugiej instancji. Tymczasem zaskarżonym postanowieniem Sąd Rejonowy odrzucił zażalenie powoda na postanowienie, którym Sąd Rejonowy utrzymał w mocy postanowienie referendarza sądowego w przedmiocie szczegółowego wyliczenia kosztów procesu. Wydając to postanowienie, Sąd Rejonowy orzekał jako Sąd pierwszej instancji na podstawie art. 370 k.p.c. w związku z art. 397 § 2 k.p.c. Sąd Rejonowy stwierdził też, że zgodnie z art. 394 § 1 pkt 11 k.p.c. na postanowienia sądu pierwszej instancji, których przedmiotem jest odrzucenie zażalenia, przysługuje środek zaskarżenia w postaci zażalenia do sądu drugiej instancji, nie zaś zażalenia do Sądu Najwyższego. W związku z powyższym, zażalenie powoda do Sądu Najwyższego na postanowienie z dnia 24 czerwca 2016 r. Sąd Rejonowy uznał za niedopuszczalne.

Powód zaskarżył zażaleniem powyższe postanowienie. Wniósł o jego uchylenie oraz zasądzenie solidarnie od pozwanych na rzecz powoda kosztów postępowania zażaleniowego, w tym kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu zażaleniowym, według norm przepisanych.

W uzasadnieniu zażalenia podniósł, że Sąd Rejonowy zajął w sprawie wzajemnie wykluczające się stanowiska, ponieważ w postanowieniu z dnia 24 czerwca 2016 r. powołał się na to, iż rozpatrując skargę na orzeczenie referendarza sądowego działa jako sąd drugiej instancji przy odpowiednim zastosowaniu przepisów o zażaleniu, natomiast w zaskarżonym postanowieniu uznał, że wydając postanowienie o odrzuceniu zażalenia działa jako sąd pierwszej instancji oraz że na to postanowienie służy zażalenie do Sądu Okręgowego. Z uwagi na to, że Sąd Rejonowy, działając jako Sąd drugiej instancji, wydał postanowienie o odrzuceniu zażalenia powoda na postanowienie w przedmiocie szczegółowego wyliczenia kosztów sądowych, to należało zastosować takie środki zaskarżenia, jakie są przewidziane dla orzeczeń sądów drugiej instancji. Powód podniósł też, że w sprawie przysługiwała skarga kasacyjna, a postanowienie o odrzuceniu zażalenia kończyło postępowanie w sprawie, zatem powodowi

niewątpliwie służyło zażalenie do Sądu Najwyższego na podstawie art. 394¹ § 2 k.p.c. Jednakże z ostrożności procesowej skierował zażalenie zarówno do Sądu Okręgowego w W., jak i do Sądu Najwyższego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Postanowienie mimo częściowo błędnego uzasadnienia odpowiada prawu.

Rozważania w niniejszej sprawie wypada rozpocząć od ogólnej uwagi, że Kodeks postępowania cywilnego ustanawia jednolity system zaskarżania orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych, opierający się na zasadzie dwuinstancyjności. Przeciwno prawomocnym orzeczeniom sądów drugiej instancji może być nadto skierowana do Sądu Najwyższego skarga kasacyjna (art. 398¹ § 1 k.p.c.), albo zażalenie (art. 394¹ § 1, § 1¹ i § 2 k.p.c.), które to środki zaskarżenia mają nadzwyczajny charakter. Dopuszczalność poszczególnych środków odwoławczych lub innych środków zaskarżenia jest zatem wyczerpująco uregulowana w przepisach Kodeksu postępowania cywilnego. Ich wniesienie jest możliwe tylko wówczas, gdy akt ten dopuszcza oznaczony środek odwoławczy lub inny środek zaskarżenia.

Kwestię dopuszczalności wnoszenia do Sądu Najwyższego zażaleń normuje art. 394¹ k.p.c. Instytucja zażalenia do Sądu Najwyższego podlega odrębnej od art. 394 k.p.c. regulacji, ograniczającej ją do wypadków wymienionych w tymże przepisie. Powołany przepis wykładany jest więc restrykcyjnie w judykaturze (postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 12 października 2007 r., IV CZ 28/07, OSNC 2008 nr 2, poz. 29; z dnia 14 grudnia 2007 r., III CZ 61/07, Biul. SN 2008 nr 4, s. 12; z dnia 15 lipca 2008 r., III UZ 3/08, LEX nr 497695; z dnia 7 października 2009 r., III UZ 3/09, LEX nr 560877 i z dnia 20 stycznia 2010 r., II PZ 29/09, LEX nr 577837).

Zgodnie z art. 398¹ § 1, § 1¹ i § 2 k.p.c., zażalenie do Sądu Najwyższego przysługuje:

1/ na postanowienie sądu drugiej instancji odrzucające skargę kasacyjną oraz na postanowienie sądu drugiej lub pierwszej instancji odrzucające skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia,

2/ w razie uchylenia przez sąd drugiej instancji wyroku sądu pierwszej instancji i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania.

3/ w sprawach, w których przysługuje skarga kasacyjna, na postanowienie sądu drugiej instancji kończące postępowanie w sprawie, z wyjątkiem postanowień, o których mowa w art. 398¹ k.p.c., a także postanowień wydanych w wyniku rozpoznania zażalenia na postanowienie sądu pierwszej instancji.

Nie ulega wątpliwości, że zaskarżone orzeczenie nie miało za przedmiot odrzucenia skargi kasacyjnej lub skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, ani nie jest wyrokiem uchylającym wyrok sądu pierwszej instancji i przekazującym sprawę temu sądowi do ponownego rozpoznania. Wyliczenie postanowień, na które przysługuje zażalenie do Sądu Najwyższego, jest wyczerpujące. Nie ma wśród nich postanowienia, którego przedmiotem jest odrzucenie zażalenia (czyli odpowiednika art. 394 § 1 pkt 11 k.p.c.). Postanowienie o odrzuceniu zażalenia mogłoby być natomiast zakwalifikowane do postanowień kończących postępowanie w sprawie, jeżeli postanowienie, od którego odrzucono zażalenie, również kończyłoby postępowania w sprawie. Takiego charakteru nie ma jednak postanowienie Sądu Rejonowego w W. z dnia 24 czerwca 2016 r., odrzucające zażalenie powoda na postanowienie tego Sądu z dnia 23 marca 2016 r., którym utrzymano w mocy postanowienie referendarza sądowego w przedmiocie szczegółowego wyliczenia kosztów procesu.

Sformułowanie „postanowienie kończące postępowanie w sprawie” odpowiada kodeksowemu podziałowi postanowień na kończące i niekończące postępowania w sprawie. Zwrot „w sprawie” świadczy o zamiarze ustawodawcy zacieśnienia kręgu postanowień zaskarżalnych zażaleniem tylko do orzeczeń kończących postępowanie jako całości. Postanowienia kończące postępowanie w sprawie, jako całości poddanej pod osąd, sąd wydaje wtedy, gdy orzeka o całości postępowania, a nie zachodzą warunki do wydania wyroku, czyli do merytorycznego rozstrzygnięcia sprawy. W szczególności występuje to w wypadkach, gdy merytoryczne rozstrzygnięcie sprawy jest niedopuszczalne lub zbędne. Takimi orzeczeniami są przede wszystkim orzeczenia dotyczące odrzucenia pozwu, umorzenia postępowania czy odrzucenia apelacji.

W orzecnictwie i piśmiennictwie prawniczym przyjmuje się, że za kończące postępowanie w sprawie można uznać postanowienia, których uprawomocnienie się zamyka drogę do rozstrzygnięcia sprawy co do istoty przez sąd danej lub wyższej instancji, jeżeli w chwili ich wydania sąd jest zwolniony z obowiązku dalszego rozpoznawania sprawy. Chodzi zatem o postanowienia zamykające trwale drogę do wydania orzeczenia sądu danej instancji rozstrzygającego istotę sprawy w procesie (wyrokiem) lub w postępowaniu nieprocesowym (postanowieniem) albo do wydania orzeczenia co do istoty sprawy przez sąd wyższej instancji, a ponadto postanowienia te kończą sprawę, jako pewną całość poddaną pod osąd, a więc dotyczące całości sprawy (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 14 listopada 1996 r., I CKN 7/96, OSNC 1997 nr 3, poz. 31; uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 31 maja 2000 r., III ZP 1/00, OSNC 2001 nr 1 poz. 1). Przeciwnieństwem postanowień kończących postępowanie w sprawie są natomiast „postanowienia kończące w postępowaniu jedynie zagadnienia incydentalne, uboczne”. Inaczej mówiąc, za kończące postępowanie w sprawie nie może być uznane postanowienie dotyczące kwestii ubocznej, wypadkowej, incydentalnej, niezwiązanej bezpośrednio z istotą sprawy (postanowienie Sądu Najwyższego (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 19 listopada 1996 r., III CKN 12/96, OSNC 1997 nr 4, poz. 41 oraz uchwał siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 24 listopada 1998 r., III CZP 44/98, OSNC 1999 nr 5, poz. 87). Postanowienie o zwrocie kosztów procesu nigdy nie jest orzeczeniem kończącym postępowanie w sprawie, o czym najlepiej przekonuje treść art. 394 § 1 pkt 9 k.p.c., który przewiduje możliwość wniesienia do sądu drugiej instancji zażalenia na postanowienie sądu pierwszej instancji, którego przedmiotem jest zwrot kosztów procesu (gdyby postanowienie w tym przedmiocie było orzeczeniem kończącym postępowanie w sprawie, wówczas podlegałoby zaskarżeniu zażaleniem na podstawie ogólnej formuły zawartej na samym wstępie art. 394 § 1 k.p.c., według której zażalenie do sądu drugiej instancji przysługuje na postanowienia sądu pierwszej instancji kończące postępowanie w sprawie; regulowanie dopuszczalności zaskarżenia takiego postanowienia w punkcie 9 byłoby wówczas zbędne). Nie przysługiwała więc kasacja (a obecnie zażalenie) między innymi na postanowienie sądu drugiej instancji rozstrzygającego o kosztach

procesu lub kosztach zastępstwa procesowego (postanowienia Sądu Najwyższego (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 6 grudnia 1996 r., II UZ 12/96, OSNAPiUS 1997 nr 15, poz. 279; z dnia 29 grudnia 1996 r., I CZ 30/96, OSNC 1997 nr 3, poz. 34 i z dnia 12 października 2007 r., IV CZ OSNC 2008 nr 2, poz. 29).

Dopiero ustawa z dnia 19 marca 2009 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. Nr 69, poz. 592) dopuściła możliwość wniesienia zażalenia do Sądu Najwyższego na postanowienie w przedmiocie kosztów procesu. Źródłem nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego w tym zakresie był wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 27 marca 2007 r., SK 3/05 (OTK-A 2007 nr 3, poz. 32). W wyroku tym Trybunał Konstytucyjny orzekł, że art. 393¹⁸ § 2 k.p.c., w brzmieniu obowiązującym do czasu jego uchylecia przez art. 1 pkt 11 ustawy z dnia 22 grudnia 2004 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy - Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2005 r. Nr 13, poz. 98), w zakresie, w jakim uniemożliwiał zaskarżenie postanowienia w przedmiocie kosztów procesu zasądzonych po raz pierwszy przez sąd drugiej instancji, jest niezgodny z art. 78 w związku z art. 176 ust. 1 Konstytucji RP. W uzasadnieniu wyroku Trybunał Konstytucyjny zauważył, że postępowanie w zakresie kosztów procesu jest postępowaniem akcesoryjnym w stosunku do postępowania głównego. Rozstrzygnięcie sądu o ostatecznym rozdziale kosztów procesu pomiędzy stronami oparte jest na zasadzie unifikacji i koncentracji kosztów procesu. Zgodnie z tymi zasadami, rozstrzygnięcie o kosztach następuje dopiero w orzeczeniu kończącym sprawę w instancji. Jednak samo postanowienie o rozliczeniu kosztów procesu między stronami nie kończy postępowania w sprawie. Rozstrzygnięcie o kosztach procesu zapada zawsze w formie postanowienia zamieszczanego w sentencji orzeczenia kończącego postępowanie główne. Jeżeli orzeczenie to zostanie zaskarżone (poprzednio kasacją, obecnie skargą kasacyjną), postanowienie dotyczące rozliczenia kosztów procesu dzieli losy tego orzeczenia. Kolejne postanowienia o kosztach w orzeczeniach kończących sprawę w instancji dotyczą w kolejnych stadiach orzekania innego zakresu i wymiaru tych kosztów. W zakresie orzekania o kosztach za sąd pierwszej instancji należy uznać ten sąd, który orzekł o kosztach w danym zakresie po raz pierwszy.

Wypada zauważyć, że stanowisko Trybunału Konstytucyjnego nie podważa utrwalonej w orzecznictwie Sądu Najwyższego wykładni pojęcia orzeczenia (w tym postanowienia) kończącego postępowanie w sprawie, jako orzeczenia zamykającego drogę do wydania orzeczenia co do istoty sprawy w tej samej lub wyższej instancji.

Zakwestionowany przez Trybunał Konstytucyjny przepis art. 393¹⁸ § 2 k.p.c. został uchylony (łącznie z całym rozdziałem dotyczącym kasacji). W związku z wprowadzeniem do Kodeksu postępowania cywilnego instytucji skargi kasacyjnej, w miejsce art. 393¹⁸ § 2 k.p.c. ustanowiono nowy przepis, w zasadzie o identycznej treści normatywnej - art. 394¹ § 2 k.p.c. Trybunał nie mógł się jednak do niego odnieść, ponieważ nowy przepis nie był przedmiotem skargi konstytucyjnej. W uzasadnieniu wspomnianego wyroku z dnia 27 marca 2007 r., SK 3/05, zasygnalizował jednak, że art. 394¹ k.p.c. ma w zasadzie identyczną treść jak uznany za niezgodny z Konstytucją art. 393¹⁸ k.p.c., który został uchylony i zastąpiony przez ten pierwszy. W późniejszym wyroku, wydanym już po nowelizacji art. 394¹ § 1 k.p.c. (przez dodanie w nim punktu 2), Trybunał Konstytucyjny orzekł, że art. 394¹ § 2 k.p.c. w zakresie, w jakim - w brzmieniu obowiązującym do 21 maja 2009 r. - nie dawał podstaw do zaskarżenia postanowienia w przedmiocie kosztów procesu zasądzonych po raz pierwszy przez sąd drugiej instancji, jest niezgodny z art. 78 w związku z art. 176 ust. 1, w związku z art. 45 ust. 1 oraz w związku z art. 32 Konstytucji RP (wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 9 lutego 2010 r., SK 10/09, OTK-A 2010 nr 2, poz. 10). Obydwa orzeczenia dotyczyły bezpośrednio niezgodności z Konstytucją przepisów, które uniemożliwiały zaskarżenie postanowienia w przedmiocie kosztów procesu zasądzonych po raz pierwszy przez sąd drugiej instancji.

Tę niezgodność z Konstytucją naprawiła nowelizacja art. 394¹ § 1 k.p.c., dokonana ustawą z dnia 19 marca 2009 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. Nr 69, poz. 592), w wyniku której dodano w tym przepisie punkt 2 (z mocą obowiązującą od 22 maja 2009 r.), dopuszczający zażalenie do Sądu Najwyższego od postanowienia „co do kosztów procesu, które nie były przedmiotem rozstrzygnięcia sądu pierwszej instancji”. Jak wskazał Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 17 listopada 2009 r., III CZ 53/09 (OSNC 2010

nr 5, poz. 79) powyższy przepis rozszerzał krąg wyjątków od zasady, że nie przysługuje zażalenie do Sądu Najwyższego na postanowienie sądu drugiej instancji inne niż kończące postępowanie w sprawie i jako przepis o charakterze wyjątkowym powinien być interpretowany ściśle.

Kolejną ustawą z dnia 16 września 2011 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 233, poz. 1381) przekazano jednak to zażalenie, jak również zażalenie co do niektórych innych kwestii, innemu składowi sądu drugiej instancji. Tym samym w postępowaniu cywilnym objętym regulacją kodeksową po raz pierwszy mamy do czynienia z tak zwanym zażaleniem poziomym. Pierwotna wersja komentowanego przepisu została jednak znacząco zmodyfikowana. Początkowo bowiem zażalenia do innego równorzędnego składu sądu drugiej instancji przysługiwało na postanowienia tego sądu: oddalające wniosek o wyłączenie sędziego oraz w przedmiocie skazania świadka, biegłego, strony, jej pełnomocnika oraz osoby trzeciej na grzywnę, zarządzenia przymusowego sprowadzenia i aresztowania świadka oraz odmowy zwolnienia świadka i biegłego od grzywny i świadka od przymusowego sprowadzenia, z wyjątkiem postanowień wydanych w wyniku rozpoznania zażalenia na postanowienie sądu pierwszej instancji. Obecnie przepis ten stanowi, że na postanowienia sądu drugiej instancji, których przedmiotem są oddalenie wniosku o wyłączenie sędziego, zwrot kosztów procesu, zwrot kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu, skazanie świadka, biegłego, strony, jej pełnomocnika oraz osoby trzeciej na grzywnę, zarządzenie przymusowego sprowadzenia i aresztowania świadka, odmowa zwolnienia świadka i biegłego od grzywny i świadka od przymusowego sprowadzenia, przysługuje zażalenie do innego składu tego sądu, z wyjątkiem postanowień wydanych w wyniku rozpoznania zażalenia na postanowienie sądu pierwszej instancji. Od dnia 3 maja 2012 r. rozszerzono więc kompetencję jurysdykcyjną sądu drugiej instancji o rozpatrywanie w ramach instancyjności horyzontalnej zażaleń na postanowienia tego sądu, których przedmiotem jest zwrot kosztów procesu, o ile nie są to postanowienia wydane w wyniku rozpoznania zażalenia na postanowienie sądu pierwszej instancji. Rozstrzygana przez sąd drugiej instancji kwestia zwrotu kosztów procesu, która przed nowelą wrześniową powierzona była kontroli Sądu Najwyższego,

została więc przesunięta do właściwości sądu drugiej instancji. Należy jednak zwrócić uwagę na odmienną - w stosunku do ujęcia redakcyjnego dawnego art. 394¹ § 1 pkt 2 k.p.c. - formułę określającą przedmiot zaskarżenia w powyższym wypadku. Według poprzedniego unormowania, zażalenie do Sądu Najwyższego przysługiwało na postanowienie sądu drugiej instancji co do kosztów procesu, które nie były przedmiotem rozstrzygnięcia sądu pierwszej instancji. Obecnie mówi się jedynie o postanowieniu, którego przedmiotem jest „zwrot kosztów procesu”. Gdyby więc pojmować tę ogólną formułę bez kontekstu historycznego, można by rozważyć, czy nie chodzi tu o wszelkie, z wyjątkiem wydanych w postępowaniu zażaleniowym, postanowienia sądu drugiej instancji dotyczące kosztów procesu. Należy jednak opowiedzieć się za odmiennym kierunkiem rozumowania. Poza argumentem, że ustawodawca zamierzał w rozważanym zakresie zmienić jedynie adresata, a nie również granice przedmiotowe zażalenia, istotna jest wzmianka o wyjątku odnośnie do postanowień wydanych w wyniku rozpoznania zażalenia na postanowienia sądu pierwszej instancji. Wyjątek ten można uznać za wskazówkę interpretacyjną, prowadzącą do przekonania, że skoro ustawodawca wyraźnie wykluczył podwójną kontrolę instancyjną w odniesieniu do postanowień sądów pierwszej instancji zaskarżonych zażaleniem, to należy także wyłączyć dopuszczalność zażalenia do innego składu sądu drugiej instancji na postanowienia tego sądu co do kosztów procesu, które były przedmiotem rozstrzygnięcia sądu pierwszej instancji. Zażalenie przewidziane w komentowanym artykule przysługuje jedynie na postanowienia sądu drugiej instancji co do kosztów procesu, o których w danej sprawie orzeczono po raz pierwszy.

Jest to zatem sytuacja odmienna od zaistniałej w niniejszej sprawie, w której w przedmiotem rozstrzygnięcia są koszty postępowania pierwszoinstancyjnego.

Godzi się więc przypomnieć, że zgodnie z art. 108 § 1 k.p.c. Sąd rozstrzyga o kosztach w każdym orzeczeniu kończącym sprawę w instancji. Sąd może jednak rozstrzygnąć jedynie o zasadach poniesienia przez strony kosztów procesu, pozostawiając szczegółowe wyliczenie referendarzowi sądowemu; w tej sytuacji, po uprawomocnieniu się orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie, referendarz sądowy w sądzie pierwszej instancji wydaje postanowienie, w którym dokonuje szczegółowego wyliczenia kosztów obciążających strony. W świetle art. 398²² § 1 -

4 k.p.c. zasadą jest, że na orzeczenia referendarza sądowego co do istoty sprawy oraz na orzeczenia kończące postępowanie, jak również na orzeczenia, o których mowa w art. 394 § 1 pkt 1, 2, 4² i 5-9 k.p.c., przysługuje skarga, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej. Skargę wnosi się do sądu w terminie tygodniowym od dnia doręczenia stronie postanowienia referendarza sądowego, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej. Wniesienie skargi sprawia, że orzeczenie referendarza sądowego traci moc. Skargę rozpoznaje sąd, w którym wydano zaskarżone orzeczenie. Sąd ten rozpoznaje sprawę jako sąd pierwszej instancji, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej. Przepis art. 398²³ § 1 i 2 k.p.c. zawiera regulacją szczególną stanowiącą, że rozpoznając skargę na postanowienie referendarza w przedmiocie kosztów sądowych lub kosztów procesu oraz na postanowienie o odmowie ustanowienia adwokata lub radcy prawnego, sąd wydaje postanowienie, w którym zaskarżone postanowienie referendarza sądowego utrzymuje w mocy albo je zmienia. W tej kategorii spraw wniesienie skargi na postanowienie referendarza sądowego wstrzymuje wykonalność tego postanowienia. Sąd rozpoznaje skargę w składzie jednego sędziego, jako sąd drugiej instancji, stosując odpowiednio przepisy o zażaleniu.

W zakresie uregulowanym przepisem art. 98²³ k.p.c. skarga na orzeczenie referendarza sądowego ma zatem szczególny charakter. Jej wniesienie nie powoduje utraty mocy orzeczenia referendarza, a jedynie wstrzymuje jego wykonalność. Po rozpoznaniu skargi sąd może zaskarżone orzeczenie utrzymać w mocy albo zmienić. Sąd rozpoznający skargę działa jako sąd drugiej instancji i stosuje odpowiednio przepisy o zażaleniu. Oznacza to, że do samej skargi - jej formy, terminów, sposobu wniesienia - przepisy o zażaleniu nie mają zastosowania; praktycznie wchodzi w grę tylko odpowiednie stosowanie art. 397 k.p.c. oraz niektóre - stosowane odpowiednio (art. 397 § 2 k.p.c.) - przepisy o apelacji, w tym między innymi art. 390 § 1 k.p.c. Sąd rozpoznaje skargę w składzie jednego sędziego. Postanowienie sądu rozpoznającego skargę nie jest zaskarżalne zażaleniem.

W uchwale z dnia 3 grudnia 2015 r., III CZP 81/15 (OSNC 2016 nr 12, poz. 143), Sąd Najwyższy wyjaśnił, że sąd rejonowy, który odrzuca zażalenie na postanowienie tego sądu, wydane na podstawie art. 398²³ § 1 k.p.c., orzeka jako

sąd drugiej instancji. W uzasadnieniu uchwały zauważono, że skarga na orzeczenie referendarza sądowego, choć jest środkiem niedewolutywnym, zawiera jednak pewne elementy dewolutywności, gdyż sąd, który ją rozpoznaje, stosuje przepisy o zażaleniu, czyli przepisy kształtujące postępowanie skargowe jako odwoławcze. Odesłanie do przepisów o zażaleniu oznacza także odpowiednie stosowanie przepisów o apelacji (art. 397 § 2 k.p.c.), natomiast do skargi, tj. jej formy, terminów lub sposobu wniesienia, przepisu o zażaleniu nie znajdują zastosowania. Trafnie podnosi się w doktrynie, że odesłanie do przepisów o zażaleniu dotyczy postępowania skargowego; sąd rozpoznający skargę orzeka jako sąd drugiej instancji, a więc jak sąd, który rozpoznaje środek odwoławczy - zażalenie. Oznacza to nie tylko, że postanowienie sądu rejonowego wydane w drugiej instancji w wyniku rozpoznania skargi na orzeczenie referendarza sądowego jest niezaskarżalne zażaleniem, lecz ponadto, że funkcja kontrolna środka odwoławczego, choć formalnie realizowana w drodze innego środka odwoławczego, została spełniona; sąd ponownie zbadał i ocenił podstawy do orzeczenia o kosztach sądowych, w tym o istnieniu lub nieistnieniu przesłanek do zwolnienia od kosztów sądowych.

Zdaniem Sądu Najwyższego, konstrukcja orzeczenia referendarza sądowego oraz rozpoznania skargi przez sąd rejonowy jako sąd drugiej instancji spełnia konstytucyjne gwarancje prawa do sądu (art. 45 Konstytucji RP) oraz wymagania odnoszącego się do dwuinstancyjności postępowania sądowego. Prawo do sądu oznacza dla ustawodawcy obowiązek ustanowienia regulacji prawnej, która zapewni rzetelne, sprawiedliwe i na tyle szybkie, na ile to możliwe rozpatrzenie sprawy przez sąd na żądanie strony. W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego przyjęto, że prawo do sądu obejmuje prawo dostępu do sądu, prawo do korzystania z rzetelnej procedury sądowej oraz prawo do uzyskania wyroku sądowego. Zasada dwuinstancyjności sformułowana w art. 176 ust. 1 Konstytucji nie jest częścią składową prawa do sądu, więc nie zachodzi obawa jego naruszenia regulacją zawartą w art. 398²³ k.p.c. Trafnie podnosi się w doktrynie, że zapewnienie stronom i uczestnikom prawa do sądu w rozumieniu art. 45 Konstytucji zostało osiągnięte przez stworzenie instrumentu pozwalającego na kontrolę orzeczeń referendarza, jako podmiotu pozbawionego wszystkich atrybutów organu

władzy sądowniczej, przez niezawisły sąd. Efekt ten osiągnięto dzięki instytucji skargi na orzeczenie referendarza. Model postępowania w przedmiocie kontroli orzeczenia referendarza sądowego jest zgodny z art. 176 Konstytucji, gdyż zapewnia sądowy nadzór judykacyjny nad orzeczeniem referendarza sądowego stanowiącym odpowiednik postępowania pierwszoinstancyjnego. W świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego, konieczność zapewnienia dwuinstancyjnego postępowania sądowego, zgodnie z art. 176 Konstytucji, dotyczy bowiem tylko tych postępowań, w których sprawa jest w całości rozpoznawana przez sąd, jeżeli zaś sąd pełni rolę kontrolną w stosunku do decyzji wydanej przez inny organ, postępowanie sądowe, które nie ma charakteru postępowania pierwszoinstancyjnego, nie musi być dalej ukształtowane jako postępowanie dwuinstancyjne.

Konkludując wypada zauważyć, że chociaż sąd rejonowy pozostaje sądem pierwszoinstancyjnym w ujęciu ustrojowym, to na płaszczyźnie instancyjności, odnoszonej do systemu środków zaskarżenia, orzekając w ramach postępowania wywołanego wniesieniem skargi, o której mowa w art. 398²³ § 1 i 2 k.p.c., z mocy szczególnej normy kompetencyjnej pełni on nadzór judykacyjny nad orzeczeniem innego organu działającego na tym samym poziomie, w ramach struktur tego samego sądu, tj. referendarza sądowego. Funkcja kontrolna takiego środka odwoławczego sprowadza się do tego, że sąd ponownie dokonuje oceny podstawy do orzeczenia o kosztach sądowych. W tym znaczeniu w ramach tego postępowania „wpadkowego” orzekać on będzie jako sąd drugiej instancji. W takim przypadku sąd ten stosuje przepisy o zażaleniu, czyli przepisy, które kształtują postępowanie skargowe jako odwoławcze. Sąd rozpoznający skargę funkcjonalnie orzeka jako sąd drugiej instancji, tj. tak, jak sąd, który rozpoznaje środek odwoławczy - zażalenie.

Zasadą jest, że od postanowień sądu drugiej instancji zażalenie nie przysługuje - za wyjątkiem rozstrzygnięć opisanych w art. 394¹ k.p.c. oraz w art. 394² k.p.c. Jednocześnie postanowienia zapadające w toku postępowania w przedmiocie kosztów procesu nie kończą postępowania w sprawie w rozumieniu art. 394 § 1 k.p.c., lecz dotyczą kwestii wypadkowych. W konsekwencji postanowienie sądu rejonowego wydawane w drugiej instancji w postępowaniu

dotyczącym rozpoznania skargi na orzeczenie referendarza sądowego w przedmiocie zwrotu kosztów procesu jest niezaskarżalne zażaleniem.

Skoro zatem postanowienie Sądu Rejonowego w W. z dnia 23 marca 2016 r., którym utrzymano w mocy postanowienie referendarza sądowego w przedmiocie szczegółowego wyliczenia kosztów procesu, nie podlegało zaskarżeniu w drodze zażalenia, niedopuszczalne były także zażalenia na postanowienia tego Sądu z dnia 24 czerwca 2016 r. i z dnia 24 lutego 2017 r. (odrzucające kolejne zażalenia powoda), również to ostatnie wniesione do Sądu Najwyższego, jako niewymienione w art. 394¹ k.p.c. Z mocy art. 398⁶ § 3 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c. orzeczono więc jak w sentencji.

kc